

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet knihovnictví

PREKÉRNÍ INTELEKTUÁLOVÉ

Seminární práce k předmětu Učící se společnost a role knihovníka v ní

Autor: Kateřina Kapounová
UČO: 217713
Typ studia: prezenční
Ročník: třetí
Počet znaků: 17 634

Brno
2009

OBSAH

Úvod	3
1. Fenomén vzdelanostní společnosti.....	4
1.1 Přístupy ke vzdělání v dějinách.....	5
1.1.1 Škola jako pojišťovna.....	6
2. Otázka nezaměstnanosti.....	7
2.1 Prekérní intelektuálové.....	8
Závěr.....	11
Použité zdroje.....	12

Úvod

Převážná většina lidí dnes klade na vzdělání silný důraz. Trendem je jeho neustálé zvyšování, zpřístupnění jeho vyšších forem co nejširšímu plénu obyvatelstva. Této situaci velmi napomáhá fenomén vzdělanostní společnosti, který je skloňován nejen ve všech pádech. Tato seminární práce se bude zabývat nejprve právě pohledem na knowledge society načrtne stručně její vznik a obecnou charakteristiku, rozebere vývoj nazírání na úlohu vzdělávání v letech minulých i současnosti. Ústředním tématem nicméně bude skupina absolventů vysokých škol, kterým se nepodařilo uplatnit na trhu práce a žijí si svým osobitým stylem života. Část práce tedy zabere charakteristika „prekérních intelektuálů“. Pojmy, se kterými se mimo jiné setkáme: pokles váhy diplomu, role sociálního statusu, míra nezaměstnanosti, překlasifikovanost uchazečů.

1. Fenomén vzdělanostní společnosti

Nebýt školy a jejích chronických nedostatků, mohli jsme vlastně všichni žít ve společnosti vzdělání už dávno¹

Fenoménem vzdělanostní společnosti se zabývají ve své knize *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*² Jan Keller a Lubor Tvrdý. Toto dílo je tedy výchozím nejen pro tuto kapitolu, ale celou tuto seminární práci.

„Zvěstovatelé příchodu vzdělanostní společnosti působí dojem, že oni sami nejsou touto kritickou potencií vzdělání příliš dotčeni.“³

Potřeba rozvoje vzdělání a zvyšování vzdělanosti jako velmi populární fráze nejen českých politiků – stačí se podívat na volební programy našich největších politických stran⁴ – doléhá k našim uším velmi často. Není ale její role spíše přeceňována? Často se zcela přehlídí i možná negativa, která ji provází. Právě tuto odvrácenou stranu se pokusíme shrnout.

Historicky první zmiňuje termín společnosti vědění Robert E. Lane, dále za ním následovali Peter Drucker či sociolog Daniel Bell.⁵

Nelze vymezit přesnou definici termínu znalostní společnosti, je však úzce spojena s pojetím informační a učící se společnosti. Můžeme také tvrdit, že v určitých aspektech na ně navazuje, překračuje je.

„Vzdělanostní společnost patří od konce druhé světové války až do současnosti k ústředním pojmům nejen mediálního a politického, ale také sociologického diskursu. (...) V současné době se koncept vzdělanostní společnosti opět dostává do centra pozornosti, tentokrát však ve výrazně změněné situaci. Nové (zaměstnanecké) střední vrstvy jsou konfrontovány s potřebami

---

¹ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 39

² KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 183 s. Edice Studie.

³ Tamtéž, s. 23.

⁴ Např. PÍCL, V. *Vzdělanostní společnost - rovné šance pro každého* [online]. 2007 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW:

<<http://www.cssd.cz/dokumenty/sjezdove-dokumenty/s10565/s11233/a11242.html>>.

⁵ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 24.

tzv. nové ekonomiky či ekonomiky sítí. Sociální stát prochází v důsledku řady souběžných demografických, ekonomických, sociálních a politických procesů určitou krizí. Oživení programu vzdělanostní společnosti má dnes zcela jinou funkci než v poválečné době. Demokratizační potence vzdělanosti ustupuje do pozadí a od rozvoje vzdělání se očekává, že přispěje k řešení problémů sociálního státu, a to jak po stránce příjmové, tak po stránce výdajové. V první rovině jde o to, modernizovat prostřednictvím investic do vzdělání sektor národního hospodářství, tím zaručit vyšší konkurenceschopnost ekonomiky a učinit zemi atraktivnější pro zahraniční investory. V rovině výdajů má zvyšování vzdělanosti přispět k celé řadě úsporných efektů. Vyšší vzdělání populace má snížit nezaměstnanost, což bude mít za následek úspory z důvodu vyplácení méně hmotných zabezpečení v nezaměstnanosti, zvýšit příjmy z důvodu poklesu sociální potřebnosti, usnadnit pozdější odchod do důchodu a tím také zkrácení doby vyplácení penzí, zvýšit samostatnost a iniciativnost pracovní síly, čímž stát ušetří prostředky vynakládané na rekvalifikace.“⁶

Jedním z cílů je tedy neustálé zvyšování počtu studentů vysokých škol, zlepšování přístupnosti ke vzdělání všem sociálním vrstvám. Je ale nutné brát v potaz další aspekty, které tento trend mohou doprovázet. Budeme se jimi více zabývat v dalších kapitolách.

1.1 Přístupy ke vzdělání v dějinách

Keller a Tvrđý ve své práci⁷ rozlišují tři přístupy ke vzdělání, jak se měnily v historickém kontextu.

Nejprve bylo na vzdělání nahlíženo jako na chrám vědění, který byl dostupný jen úzkému okruhu vyvolených. Ti poté byli předurčení k řízení a vedení těch zbývajících. Je tu patrná velká role církve, jejichž tradice koncept vzdělání vycházel. Toto období skončilo s druhou světovou válkou.⁸

V dalším období se vzdělání má stát jakýmsi výtahem do vyšších stupňů společenského žebříčku. A nasytit v té době hojně vytvářená vysoce kvalifikovaná pracovní místa.⁹

---

⁶ http://knowledge.vsb.cz/proj_basis.html

⁷ KELLER, Jan, TVRĐÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 183 s. Edice Studie.

⁸ Tamtéž, s. 23-30.

⁹ Tamtéž, s. 23.

V současné době se ale jedná o zcela odlišný model. Škola jako pojišťovna bude podrobněji rozebírána v následující kapitole.

1.1.1 Škola jako pojišťovna

V současnosti lze podle Kellera a Tvrdeho říci:

„Škola se stále více proměňuje v jakousi pojišťovnu, vzdělání už negarantuje vzestup zdaleka tak spořivě, jako tomu bylo ve vyspělých zemích v optimistických šedesátých letech.“¹⁰

A dále: *„Vzdělání tedy už nemá sloužit k rekonstrukci společnosti podle priorit veřejného zájmu, nýbrž výhradně jen jako strategie jednotlivců, kteří se snaží podnikat se svým věděním v ostré konkurenci s druhými v situaci, kdy jim v obavě před sociálním pádem nic jiného nezbyvá.“¹¹*

Jde tu především o možnosti uplatnění se na trhu práce po dokončení studia. Tato situace úzce souvisí s poklesem váhy diplomu, kdy ani stejný diplom nezaručuje dvěma absolventům stejné šance na získání relevantního zaměstnání. Do hry tu vstupuje nejen sociální status uchazeče, ale i rozvinutost jeho osobní sociální sítě, tedy konexe a známosti.¹²

Patří sem bezesporu i tzv. „překvalifikovanost“ uchazečů. Je důsledkem toho, že vzdělání mladých lidí roste mnohem rychlejším tempem, než úroveň požadované kvalifikace. Vzniká, pokud se absolvent vysoké školy uchází o zaměstnání, které by mohl stejně dobře vykonávat i člověk s nižší kvalifikací. Očekávání od studia se nevyplnila, doplácí na to v podstatě celá společnost, která vzdělávání daného člověka financovala.¹³

Kvalifikovaní zaměstnanci často pracují na místech, kde dostatečně nemohou rozvinout své kompetence, ve Francii dosáhla překvalifikovanost uchazečů téměř padesáti procent, *„to v podstatě znamená, že polovina absolventů bakalářského studia nastupuje na místa maturantů.“¹⁴*

Škola jako pojistka tedy v tomto případě zklamala. Jenže kdo vyplatí pojistné?

---

¹⁰ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 24.

¹¹ Tamtéž, s. 64.

¹² Tamtéž, s. 58.

¹³ Tamtéž, s. 60.

¹⁴ Tamtéž, s. 61.

2. Otázka nezaměstnanosti

„Univerzity jsou zařízení, která umožňují nově přichozím o pár let odsunout okamžik pravdy, jenž nastane tváří v tvář realitě pracovního trhu.“¹⁵

Otázka nezaměstnanosti je při úvahách o znalostní společnosti jednou z priorit. Měla by ji totiž efektivně řešit. Je tomu ale opravdu tak?

V České republice nyní při posuzování počtu nezaměstnaných nejde o jednoznačně alarmující čísla. Jedná se o jednoho člověka z dvanácti ekonomicky aktivních občanů, pokud vezmeme v potaz vysokoškolsky vzdělané osoby, nalezneme jen dva ze sta.¹⁶

S připravující reformou terciálního vzdělávání v naší zemi, která má za cíl zvyšování počtu vysokoškolských studentů, se ale situace může radikálně změnit. Můžeme ale zohlednit, jak jsou na tom v této oblasti státy, které jsou před námi o krok či více napřed a poučit se.

Jedním z receptů vyspělých zemí na snížení počtu nezaměstnaných je konkrétně zavedení flexibilních pracovních úvazků.¹⁷ My se ale budeme více zabírat pojetím školy jako aparátu sociálního ošetření nezaměstnanosti.

Rozšiřování počtu studentů vysokých škol má také dopad na snižování stavu nezaměstnanosti. Škola se tu mění na jakési obrovské odkladiště pro mladé, plní funkci školní družiny, zabaví děti, když jsou jejich rodiče v práci, politici získávají své alibi – „sníží“ nezaměstnanost a za úroveň vzdělávání ve školách mohou být kritizováni jen částečně. Mění se úloha učitelů a především jejich potřebné kompetence – od těch intelektuálních k poradenským a psychopedagogickým. Jsou zde zmiňované přeplněné učebny na bakalářských stupních škol, kde přednášejí nekompetentní vyučující, což ale vůbec nevadí, nejde totiž ani tolik jako o vědění, jako o „zaparkování“ mladých.¹⁸

Proto je trochu na pováženou, že právě v novém konceptu vzdělávání, tzv. Bílé knize, je kladen důraz na zvyšování počtu oborů, nabízených formou bakalářského studia.¹⁹

---

¹⁵ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 62.

¹⁶ Tamtéž, s. 89.

¹⁷ Tamtéž, s. 18.

¹⁸ Tamtéž, s. 56-58.

¹⁹ Bílá kniha terciálního vzdělávání: první verze určená k veřejné diskusi.

U Bílé knihy ještě chvíli zůstaneme. V jí reprezentované reformě se za nejpodstatnější považuje transformaci systému vzdělávání tak, aby bylo dostupné opravdu každému. Je pravdou, že hledisko sociálního původu hraje zásadní roli při výběru školy. Studenti z bohatých rodin přikládají menší význam riziku i případně ztracenému času, zkoušejí obvykle nejprve uspět v náročných typech škol a jsou při neúspěchu připraveni začít studovat méně náročný obor. Naopak studenti ze slabších sociálních vrstev při svém rozhodování kladou větší váhu na riziko neúspěchu. Očekávaný výnos z budoucího studia tedy při jejich procesu rozhodování jde stranou. Volí především méně náročné a rizikové obory.²⁰

Uvidíme, jak tuto nerovnou situaci dokáže budoucí reforma změnit.

Bude se muset vyrovnat ještě s jedním faktem. „ (...) lze skutečně dokázat, že s růstem počtu podílu vysokoškoláků v zemi přestává vysokoškolský diplom působit jako záruka chránící absolventy před nezaměstnaností.“²¹

Zároveň platí, že: „Stejný diplom, jaký měli rodiče, dává přístup k pozicím nižším, než jaké zaujali rodiče.“²²

U sociálního původu se zastavíme ještě jednou. Nedeterminuje totiž jen při výběru školy. Rozdíly se ukazují i po absolvování školy, při hledání zaměstnání. Zde figurují – bohužel často proti sobě – individuální schopnosti proti sociálnímu původu.²³ Ideálem by jistě byl stav, kdy by: „Nejlepší studenti zaujímali nejvyšší pozice ve společnosti.“²⁴

2.1 Prekérní intelektuálové

„Sezónní dělníci na poli inteligence“²⁵

Existence prekérních intelektuálů je spjata s přesyceností pracovního trhu vysokoškolsky vzdělanými lidmi, s nezaměstnaností.

---

²⁰ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 52.

²¹ Tamtéž, s. 71.

²² Tamtéž, s. 72.

²³ Tamtéž, s. 48.

²⁴ Tamtéž, s. 59.

²⁵ Tamtéž, s. 77.

Pojem prekérní intelektuálové byl poprvé použit rovnou jako titulní název knihy v roce 2001 ve Francii.²⁶

„Pojednává o rostoucím počtu absolventů vysokých škol, kteří se v životě protloukají ze dne na den a nemají vyhlídky na to, že se jejich situace zlepší. Nejistá práce a nejistá budoucnost se jim staly osudem i přesto, že úspěšně studovali a mohou se pochlubit často atraktivními vysokoškolskými diplomy.“²⁷

Jak tedy vypadá typický představitel této skupiny?

Věk mezi pětadvaceti a pětatřiceti lety, dobře situovaní rodiče, žíví se jen krátkodobými a jednorázovými pracovními kontakty, obvykle jejich kombinací, ne výjimečně se jedná o práci na hranici legálnosti či zcela načerno. Typicky jde o textové a grafické počítačové práce. Firmy ale obvykle jen zneužijí jeho kreativitu a schopnosti vůbec a ke všemu ho za dobře odvedenou práci platí vyloženě směšně. Důsledkem je časté střídání místa bydliště. Čas od času se angažuje v různých neziskových organizacích. Nepobírá sociální dávky, vyhýbá se úřadům práce kvůli zafixované představě, že jsou tu jen pro neschopné. Bydlí v nejlevnějším jednopokojovém bytě, který se mu podařil sehnat. Nevlastní automobil, nenavštěvuje zubaře ani jiné lékaře – jednoduše totiž nemá uzavřeno zdravotní pojištění. Pokud vydělá nějaké prostředky „navíc“, utratí je za drogy, knihy nebo vybavení počítače. Velmi často navštěvuje rodiče a ostatní příbuzné, tyto vřelé kontakty pak může využívat v dobách nouze.

Jak že to má s tím zaměstnáním? Opravdu nemá šanci nějaké pořádné získat? Nebo si tento způsob života zvolil sám a dobrovolně? Náš intelektuál spadá do druhé kategorie, pokud by projevil snahu, mohl by začít pracovat jako např. středoškolský profesor, ale on tuto činnost považuje za příliš rutinní. Místo v některé velké firmě nezískal kvůli nedostatku potřebných konexí, ale nevzdává se své vidiny snové kariéry, kterou jednou zajisté uskuteční.

Co je ale nejvíce zarážející, je nelítostný konkurenční boj, který vede s kolegy ve stejné životní situaci. V této soutěži bez pravidel si navzájem přetahují zakázky, srážejí ceny své práce, tvrdě využívají druhých lidí k zlepšení svého údělu.

Ač jsou ochotní aktivně bojovat za práva kterékoli menšiny, nejsou absolutně solidární mezi sebou navzájem, tedy pošlapávají možnost utvoření vlastního hnutí, kde by společně bojovali

---

²⁶ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 77.

²⁷ Tamtéž.

za zlepšení své situace.²⁸ Škoda, vzhledem k jejich velkým schopnostem by pravděpodobně byli úspěšní.

Možná je to nyní pro nás částečně úsměvné. V našich podmínkách skupina s podobnými rysy možná již existuje, každopádně nijak na sebe neupozorňuje, necítíme se být ohroženi jejím rozšiřováním. Keller a Tvrdý ale upozorňují na nový trend, který nazvali „dvourychlostní společností“. Jde o rozestupování absolventů škol do dvou protikladných skupin – na ty úspěšné (tzv. A-tým) a neúspěšné (tzv. B-tým). Malý počet řídicích pracovníků a špičkových odborníků versus široká vrstva absolventů sice také s diplomy, ale také s velkými problémy udržet se vůbec alespoň ve střední vrstvě. Není třeba upřesňovat, kde by se nacházeli popisovaní prekérní intelektuálové.²⁹

---

²⁸ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 77-80.

²⁹ KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Dvourychlostní společnost* [online]. 2007 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://ekonom.ihned.cz/c1-20150090-dvourychlostni-spolecnost>>.

Závěr

Tato seminární práce se měla prioritně zabývat skupinou prekérních intelektuálů. Jelikož jsem ale ztroskotala při vyhledávání obsáhlejších relevantních zdrojů a podařilo se mi nalézt adekvátní jen knihu Kellera a Tvrdeho, pokusila jsem se na toto téma podívat ze širšího úhlu pohledu. Nastínit vizi vzdělanostní společnosti, přiblížit přístup ke vzdělání jako k pojišťovně a objasnit problém nezaměstnanosti, s kterým vznik prekérních intelektuálů souvisí. Na závěr pak jsem s pomocí zmíněné knihy načrtla charakteristického představitele této skupiny. Snad bude přinejmenším drobnou motivací ke studiu a odpovědí na otázku, proč já se vůbec do toho vzdělávání pouštěl.

Použité zdroje

Bílá kniha terciárního vzdělávání: první verze určená k veřejné diskusi.

KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Dvourychlostní společnost* [online]. 2007 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://ekonom.ihned.cz/c1-20150090-dvourychlostni-spolecnost>>.

KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : Chrám, výtah a pojišťovna*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 183 s. Edice Studie. ISBN 978-80-86429-78-6.

Labour market changes and perspectives of education : Východiska projektu [online]. c2007 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://knowledge.vsb.cz/proj_basis.html>.

PÍČL, V. *Vzdělanostní společnost - rovné šance pro každého* [online]. 2007 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssd.cz/dokumenty/sjezdove-dokumenty/s10565/s11233/a11242.html>>.